Geliş Tarihi: 27 Aralık 2024
Kabul Tarihi: 10 Şubat 2026
DOI: 10.33708/ktc.1608440

KTC

Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi
http://dergipark.gov.tr/ktc
Sayı IX (1) 249-280
Araştırma Makalesi

Feminist Bilimkurguda Toplumsal Cinsiyetin Yeniden İnşası: Melisa Parlak'ın Öyküleri Üzerine Söylem Analizi

Reconstruction of Gender in Feminist Science Fiction: A Discourse Analysis of Melisa Parlak's Stories

Meltem Dağcı* Devrim Alıcı**

Öne Çıkanlar:

- Feminist bilimkurgu, toplumsal cinsiyet rollerini eleştirel biçimde yeniden sorgulamaktadır.
- Çalışmada Melisa Parlak'ın "Avunma Mekanizması" adlı kitabındaki altı öykü incelenmiştir.
- Öyküler, eleştirel söylem analizi ve van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Yaklaşımı ile analiz edilmiştir.
- İncelenen öykülerde ataerkil yapı ve cinsiyet kalıp yargılarının yeniden üretildiği görülmüştür.
- Distopik kurgu, feminist bir perspektifle toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini görünür kılan işlevsel bir araç olarak kullanılmıştır.

Öz Bilimkurgu, gerçek dünyaya ilişkin sorunları alternatif evrenler, alternatif bir gelecek veya alternatif toplumlar üzerinden sorgulayan ve cinsiyet, sınıf, iktidar, güç, etik, kimlik, teknoloji vb. yapıları eleştirel biçimde yeniden düşünmeye olanak sağlayan güçlü anlatılardır. Ancak bilimkurgunun bu alternatif ve özgür evreninde bile, kadın karakterlere yüklenen rol ve sorumlulukların gerçek dünyadaki ataerkil cinsiyet normları üzerinden yeniden üretildiği görülür. Feminist bilimkurgu edebiyatı, toplumsal cinsiyet rolleri ve temsillerinin nasıl şekillendiği ve yeniden üretildiği konusuna dikkat çeker. Bu araştırmanın amacı, feminist bilimkurguda toplumsal cinsiyet rollerine ve temsilleriyle ilgili söylemi, yerli bilimkurgu edebiyatı yazarlarından Melisa Parlak'ın "Avunma Mekanizması" adlı kitabındaki öyküler üzerinden ortaya koymaktır. Bu amaçla, kitapta yer alan öyküler arasından seçilen altı öykü toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyet kalıp yargıları ve toplumsal cinsiyet davranış-görünüm çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma kapsamında altı öykü eleştirel söylem analizi ile incelenmiş, analizler Teun A. van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bulguları, incelenen öykülerde toplumda kültürel anlamda yeniden üretilen cinsiyet rolleri ve ataerkil yapının insanlar üzerindeki etkileşiminin distopik bir kurgu zemininde tekrar inşa edildiğini göstermektedir. Bu bağlamda öyküler, feminist kuram çerçevesinde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini görünür hale getiren ve ataerkil sistemi yeniden sorgulatan bir fonksiyonu işlevsel kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Feminist Bilimkurgu, Toplumsal Cinsiyet Rolleri, Eleştirel Söylem Analizi.

* Sorumlu Yazar, Ondokuz Mayıs Üniversitesi**,** dagci.meltem@gmail.com**, ORCID: 0000-0001-8108-184X.**
** Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, devrimozdemir@mersin.edu.tr, **ORCID: 0000-0001-5542-0609.**

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Highlights:

- Feminist science fiction critically reexamines gender roles.
- The study examines six short stories from Melisa Parlak's book "Defense Mechanism".
- The stories were analyzed using critical discourse analysis and van Dijk's socio-cognitive approach.
- The stories examined reveal the reproduction of patriarchal structures and gender stereotypes.
- Dystopian fiction has been used as a powerful tool to highlight gender inequalities from a feminist perspective.

Abstract: Science fiction is a powerful narrative that questions real-world issues through alternative universes, futures, or societies, and enables critical rethinking of structures such as gender, class, power, ethics, identity, technology, etc. However, even within this alternative and free universe of science fiction, the roles and responsibilities assigned to female characters are often reproduced through patriarchal gender norms in the real world. Feminist science fiction draws attention to how gender roles and representations are shaped and reproduced. The purpose of this research is to explore the discourse on gender roles and representations in feminist science fiction through the stories in "Avunma Mekanizması" by Melisa Parlak, a Turkish science fiction author. For this purpose, six stories selected from the book are examined within the framework of gender roles, gender stereotypes, and gender behavior and appearance. In the analysis of these stories, critical discourse analysis is used. Analyses are conducted using Teun A. van Dijk's Socio-Cognitive Approach. The findings demonstrate that the stories reconstruct the culturally reproduced gender roles in society and the interaction of the patriarchal structure on people within a dystopian fictional framework. In this context, the stories serve a function within the framework of feminist theory, making sex and gender inequalities visible and re-questioning the patriarchal system.

Keywords: Feminist Science Fiction, Gender Roles, Critical Discourse Analysis.

Summary

Subject and Purpose of the Research: The primary purpose of this study is to examine how gender roles and gender-related discourses are constructed in feminist science fiction. To this end, six texts selected from the stories in Melisa Parlak's book "Consolation Mechanism" are evaluated within the framework of feminist discourse analysis. Gender roles, gender stereotypes, behavioral and appearance norms, and how these codes are produced at the discursive level are analyzed.

Importance: This study offers an original contribution to both feminist literary studies and critical discourse analysis by examining how gender representations are constructed at the discursive level in feminist science fiction. Given the limited gender-focused analysis of Turkish science fiction, examining Melisa Parlak's "Consolation Mechanism" within the context of feminist discourse fills a significant gap in terms of revealing the gender politics of contemporary Turkish science fiction.

Research Questions: a) How often do female characters encounter sexist stereotypes? b) How are gender roles constructed through male characters in fiction? c) In which words are sexist stereotypes expressed? d) What are the effects of feminist consciousness/approach on the text in terms of gender roles and representations?

Methodology: In this study, discourse analysis, one of the qualitative research types, is used and van Dijk's Socio-Cognitive Approach, one of the approaches defined within the scope of critical discourse analysis, is used.

Limitations: Within the scope of the study, only six of the stories in the book are included in the analysis. These stories included in the analysis are the science fiction stories titled "Men's Aisle", "The Loop", "Private House: Pap Hara's", "Author Factory", "The Unwanted" and "Asude". The results obtained as a result of the study are limited to the chapters and subheadings subject to the research.

Results and Conclusions: The findings demonstrate that feminist science fiction not only creates alternative realities but also makes patriarchal structures visible, exposes their forms of domination, and prompts the reader to engage in critical reflection. The linguistic and social inequalities experienced by female characters in the stories can be considered a reflection of the real-world gender regime. The study reveals that the stories in "The Consolation Mechanism" make gender inequality visible at discursive and ideological levels within the context of feminist science fiction. Critical discourse analysis findings demonstrate that patriarchal social order is reproduced through linguistic structures and becomes even more pronounced within dystopian fiction.

Giriş

Feminist teori, feminizmin kuramsal temellerini ortaya koyarak kadın-erkek arasındaki iktidar ilişkilerini, ataerkil yapıyı, toplumsal cinsiyet rollerini, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini, kadınların deneyimledikleri baskı ve ayrımcılığı vb. analiz eder ve toplumsal değişime yönelik stratejiler geliştirir. Mary Wollstonecraft (2007), modern feminist düşüncenin en temel kaynağı olarak görülen *"A Vindication of the Rights of Woman"* (Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi) adlı kitabında kadınların erkeklerden psikolojik ve zihinsel olarak daha aşağıda olmadığını, temel sorunun kadınlara eğitim hakkının verilmemesi olduğunu savunmuştur. Birinci dalga feminizm olarak adlandırılan ve 1950'lere kadar süren bu düşüncenin temel amacı, önce kadının bir insan, bir yurttaş olarak tanınmasını ve kamusal alanda erkeklerle aynı yasal haklara sahip olmasını sağlamaktır. Klasik feminizm ya da klasik liberal feminizm olarak da adlandırılan bu düşünce sisteminde, Mary Wollstonecraft'ın yanı sıra, John Stuart Mill, Elisabeth Cady Stanton, Harriet

Taylor, Susan B. Anthony ve Emmeline Pankhurst gibi öncü isimler bu temel hakların savunuculuğunu üstlenmişlerdir.

20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ikinci dalga feminist düşünceye göre, sorun yasada değildir, toplumdadır. Diğer ifadeyle, yasalarda eşitlik sağlansa da kadın hala eşit değildir çünkü ataerkil yapı, dili, kültürü ve ideolojiyi yeniden üretmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve patriarkal yapı analiz edilmelidir. İkinci dalga feminizm, yasal eşitlik ve kadınların cinsiyet temelli ayrımcılığa karşı mücadelesine odaklanır; bu anlayış, kadının özgürleşmesinin öncelikle dilin, temel kültürel özelliklerin ve mevcut düzenin değişmeden olamayacağını ortaya koyar (Direk, 2016, s.16). Bu hareketin en önemli düşünürlerinden birisi, 1949'da yayımladığı *Le Deuxième Sexe* (İkinci Cinsiyet) adlı eseriyle Simone de Beauvoir olarak görülür.

1990'larda başlayan üçüncü dalga feminizm hareketi, ikinci dalganın evrensel kadın anlayışını ırk, sınıf, göçmenlik, cinsellik, etnisite gibi farklı kadınlık deneyimleri üzerinden kapsayıcı ve kültürel çeşitliliğe duyarlı hale getirmiştir. Postmodern ve postyapısalcı teorilerden etkilenen bu hareket, 1992 yılında Rebecca Walker'ın *"Ben üçüncü dalgayım"* manifestosuyla başlamıştır (Didin, 2024). Bireysel kimliğe odaklanan hareket, "kadınların dünya genelinde sorunlarının ortak olmadığını, farklı yerlerde farklı kültürlerde yaşayan kadınların farklı sorunları olduğunu" (Özdemir ve Aydemir, 2024, s.1708) vurgulamıştır.

Üçüncü dalga feminist hareket içerisinde Judith Butler'in (2008) feminizm eleştirisiyle gelişen kuir kuramı ise, ikili bir toplumsal cinsiyet kavrayışı ve kimlik tanımı yerine pek çok toplumsal cinsiyetle karşı karşıya olduğumuzu; cinsiyet, cinsel yönelim, kimlik, beden gibi kategorilerin sabit, doğal ya da değişmez olmadığı savunan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, toplum tarafından belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri değişebilir, bu rollerin içeriği değiştirilerek yeniden yapılandırılabilir ya da bu roller tamamen ortadan kaldırılarak toplumsal cinsiyetsizleştirme gerçekleştirilebilir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve sosyal ağların yaygın olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte, kendinden önceki tüm feminizm dalgalarını da mücadelesine ortak ederek ortaya çıkan dördüncü dalga feminizm hareketi, dijital ağlardaki kadın söylemlerine odaklanmıştır. 2010'lu yıllarda ortaya çıkan bu hareketin temel amacı, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde çevrimiçi platformlar aracılığıyla hızlı ve kitlesel farkındalık oluşturmaktır.

Toplumsal cinsiyet kavramı ilk kez 1972'de, ikinci dalga feminizm hareketinin de öncüleri arasında kabul edilen Ann Oakley'nin yazdığı *Sex, Gender, Society* (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum) eserinde kullanılmış ve alanyazınında kabul görmüştür. Ann Oakley (1972, s.1), toplumsal cinsiyet kavramının sadece biyoloji ile ifade edilmeyeceğini, belirterek, kadın ve erkek

rollerin toplum tarafından oluşturulduğunu anlatır. Ancak Oakley'nin yaklaşımı, salt olarak "kadın" bölümüyle sabitlenmiş ve geniş çerçevede bir özne açısından belli bir düzeyde kalmıştır. Bu düzey daha sonra feminist düşünürler tarafından sorgulanarak ele alınmıştır. Simone de Beauvoir'ın (2019) *"Kadın doğulmaz, kadın olunur"* önermesi (s.13), toplumsal cinsiyetin bireyin doğumuyla birlikte değil tarihi, politik, kültürel etkileşim çerçevesinde yenilenerek değiştiğine dikkat çeker. Judith Butler (2008) ise cinsiyetin varsayılan gerçek doğasını odağa alarak sadece cinsiyetin değil, "sex"in de toplum tarafından oluşturulduğunu belirtmiştir. Böylece feminist teori, Oakley'nin yapısalcı düşüncesinden, Butler'ın post-yapısalcı yaklaşımıyla birey ve kimlik kavramlarıyla bir değişim yaşamıştır.

Feminist yaklaşımla birlikte, kadın ve erkek rollerin değişmez olduğu yönündeki düşünce yerini, bu rollerin tartışılması, sorgulanması ve mücadele edilmesi gereken bir iktidar meselesi olduğu anlayışına bırakmıştır. Böylece toplumsal cinsiyet kavramı ve toplumsal cinsiyet ilişkileri yeniden üretilmiştir. Bu sorgulama, sosyal bilimler alanını ve bu alana bağlı olarak edebiyatı da etkilemiştir. İnsanın beden algısı, arzuları, sevgi bağları ve cinselliğe ilişkin deneyimlerinin nasıl oluştuğuna, geliştiğine dair fikirler, tutumlar edebiyatta metinlere de yansımaktadır. Bu metinlerde toplumsal cinsiyet, erillik ve dişillik, davranışlar, kalıplar, sözlü ifadeler ve tutumlar aracılığıyla görünür hale gelmektedir.

Edebiyattaki yazınsal eserlerde işlenen iktidar yapıları ve eril söylemler kurgu romanlarda/öykülerde kendisini karakterler üzerinden zeki, yenilmez, güçlü ve emir veren erkekler olarak göstermektedir. Hatta bu durum ilerleyen zamanla birlikte cinsiyetçi kalıp yargıların oluştuğu, ayırt edici, hegemonyanın baskın olduğu eril bir dünyanın kurgulanmasına zemin oluşturmuştur.

Feminist bilimkurgu edebiyatı, toplumsal cinsiyet rolleri ve temsillerinin nasıl şekillendiği ve yeniden üretildiği konusuna dikkat çeker. Feminizm ve Yeni Dalga'nın bilimkurguda cinsiyet ve cinsiyet rollerin oluşumunda yarattığı bu farkındalık ve dönüşüm önemlidir. Feminist bilimkurgu ve feminist ütopya literatürünün en önemli teorisyenlerinden kabul edilen Lefanu'ya (1988) göre, bilimkurgu kadınlara toplumsal cinsiyetin doğal olmadığını gösterme fırsatı sunar çünkü bilimkurgu dünyasında biyolojik cinsiyetten bağımsız dünyalar kurgulanabilir. Feminist ütopyalar, mevcut dünyaya yönelik radikal eleştiriler olarak kabul edilir. Feminist bilimkurgu alanında bir diğer önemli teorisyen olarak görülen Russ (1995) ise bilimkurgunun "olanı değil, olabilir olanı" gösterdiğini vurgular. Ütopyalar politik eleştiri araçlarıdır ve kadınların cinsiyetsiz toplumların olabileceğini görmeleri için gereklidir.

Feminist bilimkurgu edebiyatında verilen ilk eserlerin çoğu, toplumu ilgilendiren eğitim düzeyi, ekonomik durum, politika gibi konular ve toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında şekillenmiştir. 1960'lı yıllar ile beraber ikinci dalga feminizmin etkileşime girmesiyle edebiyatta da bilimkurgu türünde farklılıklar yaratmıştır. Kadınlar eşitlik mücadelesi ile uğraşırken bir yandan da erkek egemen toplumda eril söylemlerin, davranışların ve ifadelerin karşısında özgürlük yolları arayışına girmiştir. Bu edebi türün en bilindik örneklerini Margaret Atwood ve Ursula K. Le Guin sunmuşlardır. Atwood'un *The Handmaid's Tale* (Damızlık Kızın Öyküsü) adlı eseri, biyopolitik denetim, kadının doğumu ve bedeni üzerinden söz sahibi olan güç ilişkilerini eleştiren bir distopyaya başkaldırıdır. Le Guin'in *The Left Hand of Darkness* (Karanlığın Sol Eli) romanı, cinsiyetin doğuştan biyolojik olması ve cinsiyete ilişkin rollerin ortadan kaldırılması gerektiğini savunur. Her iki feminist bilimkurgu yazarı da cinsiyet ve kadın üzerine kurgulanan metinlerde feminist bir düşünce anlayışına sahiptir.

Feminist bilimkurgu, çoğunlukla sert kuralları olan erkek egemen kültürdeki kadının varoluşunu, kadını öteki kılan her türlü hiyerarşik yapıdaki toplumsal cinsiyet rollerini ve erkeklik inşalarını politik bir şekilde ele alarak sorgulamaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerine dayanan konuları ve sorunları irdeleyen feminist bilimkurgu; farklı anlam ve yolları deneyerek cinsiyet rollerin ve kimliklerinin bir alternatifinin olma ihtimalini düşündürür. Bu türdeki edebi metinler bilimkurgu türünün dönüştürücü, değiştirici ve sorgulatıcı özellikleriyle bütünleşmektedir. Ayrıca feminist bilimkurgu, metinler aracılığıyla cinsiyet, beden ve teknolojik sistemlerin gelişimini de irdeleyen bir alana sahiptir. Bu bağlamda Donna Haraway türün kuramsal açısından önemli bir eserini sunmuştur. *A Cyborg Manifesto* (Bir Cyborg Manifestosu, 2013) insan, hayvan ve makine arasında insanüstü bir yapıda feminizmi posthümanizme taşımıştır. "Siborg" kavramı, özneyi sabit bir kimlikten kurtararak yeni bir varoluş imkânı sağlamaktadır.

Kadınların edebiyat, siyaset ve sosyal bilimler gibi alanlarda daha aktif bir şekilde varoluşlarını metinsel olarak ortaya koyması bilimkurguda da etkilerini göstermiştir. Bilimkurgu, gerçek dünyaya ilişkin sorunları alternatif evrenler, alternatif bir gelecek veya alternatif toplumlar üzerinden sorgulayan ve cinsiyet, sınıf, iktidar, güç, etik, kimlik, teknoloji vb. yapıları eleştirel biçimde yeniden düşünmeye olanak sağlayan güçlü anlatılardır. Ancak bilimkurgunun bu alternatif ve özgür evreninde bile, kadın karakterlere yüklenen rol ve sorumlulukların gerçek dünyadaki ataerkil cinsiyet normları üzerinden yeniden üretildiği görülür. Bu anlamda, feminist bilimkurgu edebiyatında toplumsal cinsiyet rolleri ve temsillerinin nasıl şekillendiği ve yeniden üretildiği bağlamında feminist bilimkurgu edebiyatının nasıl bir konumda olduğunu belirlemek önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, yerli bilimkurgu edebiyatı yazarlarından Melisa Parlak'ın (2022) "Avunma Mekanizması" adlı öykü kitabı üzerinden, feminist bilimkurguda cinsiyet rollerine ve temsillerine ilişkin söylemi ortaya koymaktır. Çalışmada, toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyetçi kalıp yargılar ve cinsiyetçi davranış-görünüme ilişkin eleştirel söylem çözümlemeleri gerçekleştirilmiş ve yerli bilimkurgu edebiyatında söylemin nasıl üretildiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Bilimkurgu kurgusal yapılar aracılığıyla gerçeği sorgulayıcı ve başka dünyaları betimleme biçimleriyle var olan düşünce, tutum ve rolleri anlamlandırmamıza yardımcı olur. "Avunma Mekanizması" kitabı, bilimkurgunun özgün, yeni ve farklı dünya kurgularına açık olması sebebiyle, toplumsal cinsiyet rollerini, beden üzerinden kurulan tahakkümün güç ilişkisini ortaya koymak ve feminist söylemlerin görünürlüğü açısından önemli bir kitap olarak görülmektedir.

Çalışma, feminist bilimkurgu edebiyatı ile feminist kuramları eleştirel söylem analizi aracılığıyla bir araya getirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın kuramsal temelini, toplumsal cinsiyetin söylemsel inşasına odaklanan postmodern/postyapısalcı feminizm oluşturmaktadır. Üçüncü dalga feminist hareketin temellerini de oluşturan postmodern/postyapısalcı feminizm, cinsiyetin biyolojik değil söylemsel bir kurgu olduğunu savunur; toplumsal cinsiyetin dil, söylem, normlar ve kültürel pratikler aracılığıyla üretildiğini, yenilendiğini ve sürekli olarak yeniden icra edildiğini vurgular (Butler, 2008). Toplumsal gerçekliğin dil tarafından nasıl kurulduğunu inceleyen eleştirel söylem analizi, toplumsal cinsiyetin söylem aracılığıyla nasıl üretildiğini açıklayan postmodern/postyapısalcı feminizme bu noktada bağlanır; postmodern/postyapısalcı feminizm, eleştirel söylem analizindeki kimliklerin söylemsel olarak inşa edildiği (Blakemore, 2001) görüşünün kuramsal olarak temelini oluşturur.

Alan yazını incelendiğinde, bilimkurgu/feminist bilimkurgu türü dışındaki çeşitli Türk roman ve öykü kitapları üzerinden toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin söylemin incelendiği ve/veya eleştirel söylem analizinin yapıldığı çok sayıda çalışmaya ulaşılmıştır (Solak, 2011; Karadeniz, 2019; Kaya, 2019; Çetinkaya, 2020; Çancı-Çalışaneller, 2021; Demir, 2021; Kuleli, 2021; Akkoyun, 2022; Dinçarslan, 2022; Çetok, 2023; vd.). Bu çalışmalardan örneğin, Çetinkaya (2020), Reşat Nuri Güntekin'in "Yeşil Gece" romanının ilk bölümünü van Dijk'ın önerdiği ideolojik çözümleme stratejisinden yararlanarak incelemiş ve bulgularını "Aktörler, Tanım ve Ayrıntı Derecesi, Yadsıma, Kanıtsallık, Örnekler ve Açıklamalar, Eşanlamlılık-Yeniden Anlatım, İroni ve Benzetmeler" alt konular altında açıklamıştır. Çancı-Çalışaneller'in (2021), Ahmet Ümit'in "Overlokçu Kız" isimli öyküsünü, herhangi bir metodolojik yönteme dayandırmaksızın, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve erkeklik temsilleri bağlamında incelediği görülebilir. Bir başka

çalışmada (Solak, 2011), Tarık Buğra'nın 1963'te çıkan Küçük Ağa isimli romanındaki ideolojik söylem van Dijk'in eleştirel söylem analizi dikkate alınarak makro ve mikro yapılar çerçevesinde ele alınmıştır.

Alan yazınında bilimkurgu dışındaki edebi metinlerin hem toplumsal cinsiyet söylemi hem de metodolojik olarak eleştirel söylem analizi çerçevesinde incelendiği çok sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, bilimkurgu-özellikle feminist bilimkurgu edebiyatında toplumsal cinsiyet rollerin inşasına ilişkin eleştirel söylem analizinin yapıldığı sınırlı çalışma olduğu (Canbaz, 2009; Saluk, 2015; Koç, 2020; Dağcı, 2024) gözlenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın, bilimkurgu - özellikle de feminist bilimkurgu- alan yazınındaki bu boşluğa eleştirel söylem analizinin uygulamalı bir örneğini de sunarak, özgün bir katkı sunması beklenmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Politik, ideolojik ya da toplumsal bir soruna yönelik olarak söylem analizi gerçekleştirilmek istendiğinde, eleştirel söylem analizi en uygun yaklaşım olarak karşımıza çıkar. "Eleştirel söylem analizi, iktidar yapısı egemenlik, üstünlük, sınıfsal fark, cinsiyet, etnik grup, düşüngü, imtiyaz, menfaat ya da sosyal yaşam gibi konuları öne çıkaran ve araştırma kapsamında bu konuları inceleyen yöntemdir" (Çelik ve Ekşi, 2008, s.113).

Eleştirel söylem analizinde Norman Fairclough (1995) dilsel analiz ile toplumsal bağlam arasındaki ilişkiyi yöntemsel hale getirmiş (Diyalektik-İlişkisel Model); van Dijk (1977, 1988, 2001) özellikle medya söylemlerine odaklanarak toplumsal eşitsizlik ilkelerini analiz etmiş (Sosyo-Bilişsel Model); Ruth Wodak (Wodak, & Reisigl, 2001) söylem-tarihsel modelle ırkçı söylemin bağlam boyutlarını inceleyen bir söylem analizi geliştirmiş; Michelle M. Lazar (2007) ise, ikinci dalga feminizmin yapısal eşitsizlik eleştirileri ve üçüncü dalga feminizmin postyapısalcı, ulusötesi ve kesişimsel teoriler gibi çağdaş gelişmeleri birleştiren feminist eleştirel modeli ortaya koymuştur.

Sosyo-Bilişsel Model (1988), cinsiyetçi kalıp yargılar ile ataerkil yapıların bireylerin zihinsel süreçleri üzerindeki etkisini ve bu yapıların yeniden üretim mekanizmalarını açıklamaktadır. Böylece hem sosyo-bilişsel yaklaşım hem de feminist kuramın odağındaki cinsiyet eşitsizliği ve ataerkil sistemin eleştirel analizi ile örtüşür. Model, eleştirel söylem analizi ve feminist kuramı birleştirerek, toplumsal cinsiyet temelli ilişkilerin söylemde nasıl şekillendiğini irdeler. Cinsiyetin sadece "kadın"dan ibaret olmadığını, kuirler ile iletişim biçimini, söylemin önemini, toplumdan dışlanan ve baskılanan kimliklerin hangi dilsel ifadelerle kısıtlandığını yorumlamaya yardımcı olur. Cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan sorunlara farklı çözümler

getirirken kullanılan ifadelerin nasıl bir anlam ürettiğine ilişkin analizleri ortaya koyar. Modelin, feminist bilimkurgu öykülerinde toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkilerinin söylemsel düzeyde yeniden üretiminde nasıl şekillendiğini göstermek açısından uygun olduğu düşünülmektedir.

Feminist eleştirel söylem analizi ise, eleştirel söylem çalışmalarına toplumsal cinsiyet odaklı bir prespektif kazandırarak dilin işlevsel yönleri aracılığıyla patriyarka tarafından üretilen normların ve iktidar ilişkilerinin nasıl meşru ve yeniden inşa edilebilir hâle geldiğini ortaya koyar. Bu model yalnızca ideolojik yapıları değil, aynı zamanda cinsiyetçi tutumların iktidar ilişkileri bağlamında nasıl biçimlendiğini incelemeye de olanak tanımaktadır.

Bu çalışmada van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Modeli aracılığıyla verilerin analizi gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular Lazar'ın geliştirdiği Feminist Eleştirel Söylem Analizi'yle birleştirilerek yorumlanmış ve tartışılmıştır. İki yaklaşımla birlikte, seçilen öykülerdeki karakterlerin toplumsal statülerinin ve "öteki"ne yönelik tutumlarının öykü kurgularında nasıl temsil edildiği analiz edilmiş; ataerkil söylemlerin hangi biçimlerde dönüşüme uğradığı ve cinsiyetçi söylemlerin özneler üzerinden dilsel pratiklerle nasıl yeniden inşa edildiği incelenmiştir.

Örneklem

Bu çalışmada, feminist bilim kurgu edebiyatında cinsiyet rollerine ve temsillerine ilişkin söylemi ortaya koymak amacıyla amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, eleştirel söylem analizinde sıklıkla kullanılan tekniklerden biridir. Bu teknik aracılığıyla, toplumsal cinsiyete ilişkin söylemi en iyi temsil eden metinlerin bilinçli olarak seçimi gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın örneklemini belirlemek üzere, "Türk edebiyatı + bilimkurgu edebiyatı + Feminist bilimkurgu + kadın yazar" ölçütleri dikkate alınarak tarama gerçekleştirilmiş; Türk edebiyatı kapsamında olmayan, feminist bilim kurgu türünde olmayan ve yazarı kadın olmayan eserler kapsam dışı bırakılmıştır. Yapılan tarama kapsamında, yayınevi katalogları, yayınevi internet siteleri incelenmiş ve Türk feminist bilimkurgu edebiyatı kadın yazarlarından Melisa Parlak'ın "Avunma Mekanizması" adlı kitabındaki on dört öyküden altısının incelenmesi kararlaştırılmıştır. İncelemeye dâhil olan; "*Erkek Reyonu", "Döngü", "Özel Ev: Pap Hara's"*, "*Yazar Fabrika", "İstenmeyen" ve "Asude"* adlı öykülerdir. Öykülerin seçiminde, feminist söylem açısından tematik bir bütünlük gösteren ve toplumsal cinsiyete ilişkin söylemi temsil eden öyküler dikkate alınmıştır. Böylece, kurgulardaki kültürel etkileşimleri, cinsiyet temelli tutum ve davranışları temsil eden söylemlerin daha tutarlı bir biçimde incelenmesi amaçlanmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada, van Dijk'in (1977; 1980) Sosyo-Bilişsel Modeli kapsamında tanımladığı iki analitik düzeye (makro yapı ve mikro yapı) dayalı olarak söylem analizi gerçekleştirilmiştir.

Makro yapı analizi ile önce öykülerin konu, özet, tema, ideolojik çerçeve gibi tematik yapısına yani genel anlamına odaklanılmıştır. Daha sonra da öykülerin şematik yapısı ortaya konmuş, öykü başlığı, giriş cümlesi, ana olay, arka plan ve sözlü tepkiler incelenmiştir. Mikro yapı analiziyle öykülerdeki söylemin nasıl oluşturulduğu ile ilgilenilmiş, dilsel ve söz dizimsel detaylar analiz edilmiştir. Mikro yapı analizinde kelime seçimleri, söz dizimsel yapılar, örtük anlamlar, söylem, alıntılar, cümle biçimleri, zamir ve anlatım şekilleri gibi dilsel unsurlar incelenmiştir.

Bulgular ve Yorum

Van Dijk (1980), bir metni okuyan okuyucunun aklında detaylardan çok metnin özetinin kaldığını, bu özetin de metnin tematik yapısı olarak ele alınabileceğini söyler. Bu önerme dikkate alınarak, söyleme ilişkin genel çerçeveyi ortaya koymak amacıyla, öncelikle makro yapıya dayalı söylem analizine yer verilmiştir. Mikro yapı analizinde ise, sözdizimsel yapıyla sözcük seçimi ve biçeme odaklanılmış, makro yapıda ortaya çıkan temaların kelimeler, sıfatlar, cümle yapıları üzerinden kanıtları ortaya konulmuştur.

Makro Yapısal Görünüm: Toplumsal cinsiyete ilişkin söylemin çerçevesi

Makro yapı analizi bulguları, çalışma kapsamında incelenen öyküler için ayrı ayrı olacak şekilde aşağıda sunulmuştur.

"Erkek Reyonu" adlı öykünün incelenmesi

Öykü tematik bakımdan incelendiğinde, özet olarak bir anne ve kız arasındaki ilişkinin "ideal erkek" formunda sunulan bireyler üzerinden ortaya konulduğu görülmektedir. Öykü, kadın karakter Nefes ve annesinin mağazada erkek reyonundan "ideal erkek" mankeni alışverişini konu edinilmiştir. Öykünün ana teması "ideal erkeklik"; ana olayı ise bir annenin, kızı için "ideal" erkeği bulma çabasıdır. Öyküde yalnızca anne ve kız karakter vardır. Kız karakterin adı Nefes'tir, anne karakterinin ismi yoktur.

Öykünün şematik yapısı incelendiğinde, öykünün giriş bölümünde Nefes karakterinin alışverişten yorulduğu ve bu durumdan bıkkınlıkla söz ettiği görülmektedir. Nefes'in annesiyle birlikte bir mağazaya girdiğinde yaşadıkları olaylar ve diyaloglar bir olay örgüsü sıralamasına göre verilmiştir. Olayın geçmişi verilmemiştir. Anne ve kızı Nefes başkarakterler olarak konuşturulmuştur. Yan karakter olan mağaza görevlisi de olay örgüsüne eşlik etmiştir.

Yazar, öyküdeki ana tema olan "ideal erkeklik" kavramını olay kurgusunda "genelleştirme" tekniği yoluyla vermiştir. Toplumsal cinsiyet kalıpları tüketim alışkanlığıyla yeniden üretilerek bir ürün gibi sunulmuştur.

Öykü, toplumsal cinsiyet kalıplarının, tüketim alışkanlığı (öyküde alışveriş yapma) aracılığıyla tekrar üretildiği ve "ideal erkek" imgesinin kadınlara hazır bir ürün olarak sunulduğu şeklinde bir makro önerme sunmaktadır.

"Döngü" adlı öykünün incelenmesi

Öyküde, kadınların sosyal yaşamda erkekler tarafından rahatsız edildiği birtakım davranış kalıpları görülmektedir. Ceza olarak ömür boyu simülasyona bağlı kalan erkek, makinalarla karşılaşmıştır. Öykünün ana teması erkek şiddeti ve bu şiddetin cezalandırılması; ana olayı ise kadınları rahatsız eden bir erkeğin, ceza olarak ömür boyu bir simülasyona hapsolup makinelerle yüzleşmesidir. Öyküdeki anlatıcı karakter aynı zamanda baş kadın kahramandır. Bu bakış açısı, okuru kadın öznesinin deneyimine ve adalet arayışına daha yakın bir konuma yerleştirmektedir.

Öykünün şematik yapısı incelendiğinde, giriş bölümünde kadınların sosyal yaşamda erkekler tarafından rahatsız edildiğine dair doğrudan ve açıklayıcı bir bilgi sunularak anlatının başlangıcı oluşturulmuştur. Simülasyonda makinelerle yüzleşen erkek karakter üzerinden adaletin alternatif ve döngüsel bir biçimde sağlanması, hem öykünün başlığıyla ilişkilendirilmekte hem de tematik yapıyı "erkek şiddeti–cezalandırma" ekseninde bütüncül olarak örneklemektedir. Girişteki bilgi indirgemesi, toplumsal sorunun çerçevesini hızla çizerek öykünün ilerleyişini belirleyen şematik yapının temelini oluşturmaktadır.

Öykünün girişinde kadınların sosyal yaşamda erkekler tarafından rahatsız edildiğine dair genel bir arka plan bilgisi doğrudan verilmiş, ardından bu davranışların sonucu olarak erkeğin ömür boyu bir simülasyona mahkûm edildiği açıklanmıştır. Bilinen geleneksel cezalandırma sisteminden çıkılarak farklı bir yöntemle (simülasyonla) ceza verilmesi "kurma" yönteminin kullanıldığını göstermektedir. Bu bölüm, olay örgüsüne geçmeden önce okura durum hakkında hızlı ve açıklayıcı bir bilgi aktarımı sunmaktadır.

Öykü, kadınlara yönelik taciz ve rahatsız edici davranışlara yönelik olarak teknolojik bir cezalandırma yöntemiyle adalet sağlanacağı şeklinde bir makro önermeye sahiptir.

"Özel Ev: Pap Hara's" adlı öykünün incelenmesi

Öyküde, bütün çalışanları kadınlardan oluşan şirkette, kadınların dış görünüşleri ve bedenleri üzerinden gösterilen cinsiyetçi kalıplar ve yargıları ele alınmaktadır. Öykünün ana teması kadın bedenidir. Öykünün ana olayı ise, Pap Hara's adı verilen özel evde ve odada sevginin

parayla karşılık alındığı özel bir sahnenin kurgulanmasıdır. Öyküdeki anlatıcı karakter aynı zamanda öyküdeki baş kadın kahramandır. Yan karakter ise, Zico adlı bir çalışan kadındır.

Yazar ana temayı oluştururken kurma tekniğini kullanmıştır. Kurma tekniği, okuru hızlıca patriyarkal düzenin işleyişiyle yüzleştirir ve öykünün toplumsal arka planını netleştirir. Bu hiyerarşik sıralama sevginin, ilginin ve duygusal ihtiyaçların parayla karşılandığı sahnenin görülmesine zemin oluşturmaktadır. Öykünün şematik yapısı incelendiğinde, tüm çalışanları kadınlardan oluşan bir şirkette kadın bedeninin ve dış görünüşünün sürekli olarak denetlendiği, değerlendirildiği ve cinsiyetçi yargılarla sınandığı bilgisinin doğrudan verildiği görülmektedir. Bu başlangıç, okuru hızlıca öykünün toplumsal bağlamına yerleştirir ve kadın karakterlerin maruz kaldığı ayrımcı işleyişi arka plan olarak sunar. Ardından Pap Hara's adlı özel evin yapısı ve burada sevginin parayla karşılık bulduğu düzen tanıtılarak olay örgüsünün ilerlemesi için gerekli temel bilgi aktarımı sağlanır.

Öykünün makro önermesi, kadınların yalnızca dış görünüşleri ve bedenleri üzerinden değerlendirildiği cinsiyetçi işleyişin, patriyarkanın kurumsal yapılarda yeniden üretildiği şeklindedir.

"Yazar Fabrika" adlı öykünün incelenmesi

Ana temasını cinsiyet ayrımcılığının oluşturduğu öyküde, yazarların siparişe göre yazdıkları ve mesaiyle çalıştıkları Fabrika'da, erkekler her zaman daha ön plandadır. Siparişle metin üreten Fabrika'da, erkeklerin her zaman ayrıcalıklı konumda olduğu bu düzen içinde, kurum içindeki cinsiyetçi ve hiyerarşik işleyiş çatışmanın merkezini oluşturmaktadır. Öykünün karakterleri işçi yazarlardan Nurten ve Denetleme Şefi Ahmet'tir. Nurten'in herhangi bir baskı, alay ya da tacize maruz kalmamasının tek sebebi; Denetleme Şefi Ahmet'in karısı olmasıdır.

Öyküde olay örgüsü tanrısal anlatıcı ile aktarılmıştır. Öykünün başlangıcında, sipariş üzerine yazı üreten bir Fabrika'da erkeklerin her zaman ön planda olduğu, kadın çalışanların ise sistematik bir cinsiyetçi hiyerarşi içinde konumlandığı bilgisi doğrudan sunulur. Nurten'in Ahmet'in eşi olduğu açıklanarak, kurum içindeki ayrımcı düzen hızlı ve açık bir şekilde okura aktarılır. Bu arka plan bilgisi, öykünün temelini oluşturan cinsiyet eşitsizliği ve hiyerarşik yapıyı sahnelemeye gerek kalmadan kuran bir kurma tekniği örneği olarak işlev görür.

Öykünün şematik yapısı incelendiğinde, kadınların cinsiyetçi bir hiyerarşi altında konumlandığı doğrudan aktarılarak öykünün temel durumu kurulmuştur. Tanrısal anlatıcının bakış açısıyla aktarılan olaylar, erkek egemen yapının nasıl işlediğini ve kadınların konumunun yetkinlikten ziyade erkeklerle kurdukları ilişkilere göre belirlendiğini açığa çıkarır. Bu şematik

yapı, kurumun işleyişindeki eşitsizliğin hem bireysel hem de sistemsel düzeyde yeniden üretildiğini tek bir anlatı hattı içinde bütünlüklü biçimde sunar.

Öykünün makro önermesi, erkek egemen çalışma düzeninde kadınların konumunun, yeteneklerinden ziyade erkeklerle kurdukları ilişkilere göre belirlendiği; cinsiyetçi hiyerarşinin kurumsal yapılar tarafından sürekli yeniden üretildiği üzerinedir.

"İstenmeyen" adlı öykünün incelenmesi

Öyküde, tanımadığı birisi tarafından kendi evinde tecavüze uğrayan, hamile kalan ve çocuğunu doğurmak zorunda kalan kadının hikâyesi anlatılmaktadır. Öykü, annelik rolü teması üzerine kurulmuş, kadının bedeniyle ilgili kararları kendisinin vermesi gerektiği vurgulanmıştır. Öyküde, hamile kalan kadın anlatıcı rolündedir.

Öykünün başlangıcında, kadının kendi evinde tecavüze uğrayıp hamile kaldığı ve bu hamileliği sürdürmek zorunda bırakıldığı bilgisi doğrudan sunulmuştur. Bu arka plan, herhangi bir sahneleme yapılmadan okura hızlıca aktarılarak kadının içinde bulunduğu travmatik durumun çerçevesi çizilmiştir. Girişte verilen bu bilgi, hem öykünün temel çatışmasını hem de kadının bedenine dair kararların kendisine bırakılmadığı baskıcı toplumsal düzeni net biçimde ortaya koymaktadır. Böylece yazar, "kurma" tekniğini kullanarak olay örgüsünün ilerlemesi için gerekli duygusal ve toplumsal zemini doğrudan açıklayıcı bir şekilde oluşturmuştur.

Öykünün şematik yapısı incelendiğinde, istemediği bir hamilelik yaşayan kadının durumu, anlatıcının birinci tekil kişiyle aktardığı olay örgüsünde gelişme bölümünde ele alınmıştır. Anlatıcı, bazı bölümlerde geriye dönüş (flashback) tekniğini kullanarak olayların seyrini ve hamile bir kadının yaşadığı ruh hâlini iç monologlar aracılığıyla ortaya koymaktadır.

Öykünün makro önermesi, kadın bedenini doğrudan ilgilendiren konulara ilişkin karar ve denetim mekanizmaları kadının cinsiyetinden ötürü başka yollarla kurulduğu şeklindedir.

"Asude" adlı öykünün incelenmesi

Ana teması seks işçilerinin yaşamı olan öyküde, Asude kadın karakteri üzerinden seks işçilerinin yaşamlarındaki zorluklara değinilmiş; seks işçilerine ilişkin cinsiyetçi söylemler ve "öteki" olarak konumlandırmalar görünür kılınmıştır. Öyküde cinsiyet temsilleriyle birlikte "cinsiyeti olmayan bireyler" gibi ifadeler dikkat çekmektedir. Öykünün başlığı, içeriğe uygundur.

Öykünün şematik yapısı incelendiğinde, bir seks işçisi kadının yaşadığı ayrımcılık ve maruz kaldığı durumlar, anlatıcı karakter tarafından birinci ağızdan aktarılmıştır. Anlatıcı karakter ile öyküde bazı kısımlarda geriye dönüş (flashback) yöntemi kullanılarak detaylandırılma yapılmıştır.

Öykünün makro önermesi, toplumsal cinsiyet normlarının dışında konumlanan seks işçilerinin hem cinsiyetçi söylemler hem de "öteki"leştirme pratikleriyle sistematik bir ayrımcılığa maruz bırakıldığına ilişkindir.

Mikro Yapısal Görünüm: Toplumsal cinsiyetin dilsel inşası

İncelenen öykülerin mikro yapı analizine ilişkin bulgular Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları Bağlamında Mikro Yapı ve Toplumsal Cinsiyet ve Davranış-Görünüm Bağlamında Mikro Yapı başlıkları altında ele alınmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları Bağlamında Mikro Yapı

Sözdizimsel yapı

İstenmeyen öyküsünde, tanımadığı birisi tarafından kendi evinde tecavüze uğrayan ve hamile kalan kadın, çocuğunu doğurmak zorunda kalmıştır. Kadının bedeniyle ilgili kararları kendisinin vermesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu öyküde kadın bedenine dair yargılar ve toplum baskısıyla dayatılan "annelik" rolünün sorgulanması, kadınların yaşadığı travma ile vurgulanmıştır.

> "Biri vardı. Artık yok. Son tekmeyi de yasalar atıyor. Yaşamım göz göre göre gasp edilirken kaşede zaman aşımı yazıyor. Sonsuz bir işkence rahmimi tırmalıyor. Bedenimdeki yabancıdan kurtulamıyorum. İzin vermiyorlar. Kim bakacak bu yeni insana? İstenmeyen bir şeye annelik yapılır mı? Baktıkça nefret edeceğim. İçimden hissettikçe tiksiniyorum. TAK. Yeter artık, kes. TAK. TAK. TAK." (s.76)

Öyküde yer alan 'tak tak' ifadesini oluşturan unsurlar, tek başlarına doğrudan bir anlam ifade etmezler. Fakat yan yana birlikte tekrar yoluyla kullanıldıklarında cümleye belli bir anlam katmaktadırlar. Bu kelime tekrarlarıyla kadının doğum sürecinin mekanikleşerek eyleme dönüşmesini ritmik olarak tekrar eden sözcüklerle imgelenmektedir. Donna Haraway'in (2013) Cyborg Manifestosu'ndaki (Bir Cyborg Manifestosu) beden ve sibernetik yaklaşımında, modern teknolojinin insan bedenini dönüştürme süreçleri feminizm bağlamında ele alınmıştır. Manifesto, "bedenin makineleştirilmesi"ni, kadının bedeni üzerindeki patriyarkal söylem ve biyolojik denetleme açısından ele alır. Çünkü makineleşen beden, "normal" veya kadın bedenine atfedilen geleneksel tanımla maların sınırını aşmıştır. Böylelikle biyolojik açıdan sınırların ortadan kaldırılmasıyla melez bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu bakışa göre kadın bedeni, hem teknoloji tarafından disipline edilen hem de teknoloji aracılığıyla yeniden oluşumda önemli bir alandır. Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, kadın bedeni doğumla ilişkilendirilerek teknolojik bir aygıt gibi algılanması ve doğum sürecinin devamlılığını gösterme amacıyla mekanikleşen bir olay eylemlerle pekiştirilmiştir (s. 66).

Feminist bilimkurgu bağlamında beden politikaları, kadının doğurganlığı ve üreme süreçlerinde devletin kurduğu kontrol ve denetim mekanizmaları üzerinden tematik olarak işlenmiştir. Alıntıdaki örnekte anlatıcı, beden üzerindeki denetimin aynı zamanda baskıcı bir otoriter yapısının da olduğunu *"Son tekmeyi de yasalar atıyor"* ifadesiyle belirtmiştir. Bu söylem, ataerkil ve beden politikası çerçevesinde kadın bedeninin kamusal bir konumda denetlendiğine işaret etmektedir. Cinsiyet kavramı açısından ise, kadın bedeninin özel alan statüsünü benimsemeyen sisteme bir eleştiri vardır. *"İstenmeyen bir şeye annelik yapılır mı?"* sorusuyla kadın için hem anne olma fikri hem de kadın kimliğinin salt olarak bir beden üzerinden yorumlanması sorgulanmaktadır.

Cümlelerde bir kelimenin birleşik ya da ayrı bir şekilde yan yana yer alması, öyküde vurgulanmak istenilen kısma dikkati yoğunlaştırmaktadır. *Asude* öyküsündeki bu ayrıksı ifade biçimi yazarın bilinçli bir tercihte bulunduğunu göstermektedir.

> "Oturmadan önce son kez geride bıraktığım evime bakıyorum. Şuralarda bir yerde olsa gerek. Bitmez yokuşları ışıklı, ardımda bırakıyorum. Şu işe bak, toprak ayrılıyor ve kıtalara bölünüyor. İstanbul mesela, bir köprü Avrupa'dan Asya'ya uzanıyor. Bağlamasına bağlıyor ya iki parça, bir bütün. Sude. Asude. Asu. Sen kaç parçasın yarım kadın? Söyle de bilelim, bu konuşan hangi kadın?" (s. 89).

Öyküde, Asude kadın karakteri üzerinden seks işçilerinin yaşamlarındaki zorluklarına değinilmiştir. Cinsiyet temsilleri incelendiğinde *"cinsiyeti olmayan bireyler"* gibi ifadelerin geleneksel toplumsal cinsiyet kategorilerini sorgulayan bir işlev üstlendiği dikkat çekmektedir. Cinsel kimlik ve yönelimlere yönelik cinsiyetçi ifadeler, *öteki* kavramıyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Gayatri Chakravorty Spivak'ın (1988) çalışmasında, "öteki" kavramı, postkolonyal feminizm ve eleştirel kuram açısından önemlidir. Kavram, Batı merkezli düşüncelerin sömürgeleştirilmesini temsil eden "özne" yi sorgulamak için kullanılmıştır. "Öteki"ni konuşturmak yerine onun adına konuşur; böylece ötekinin sesi tekrar susturulur. "Öteki" artık konuşması elinden alınan ve bastırılan, konuşması bir başkasına bırakılan konumdaki bireydir. Bir başka deyişle, "Öteki"nin sesinin duyulmasının olanaksızlığı değil, bu sesin bastırılma ve çarpıtılma biçimlerini incelenir (s.288). *"Sude. Asude. Asu. Söyle de bilelim, bu konuşan hangi kadın?" (s.89)* ifadeleriyle Parlak'ın tercih ettiği anlatıcı sesi, "öteki" olarak konumlanan kimliklere söz vererek onların düşüncelerini doğrudan aktarmayı amaçlamaktadır.

Öyküde geçen "evden ayrılma" sadece mekânsal olarak bir yerden başka bir yere konum değiştirme anlamında kullanılmamıştır. Kadının özne konumunun ve kimlik bütünlüğünün

bedensel dönüşümle birlikte ayrıştığını göstermektedir. Bu söylem, feminist bilimkurgu ve distopyada hem mekân hem de kadın kimliğinin ayrışması ve parçalanması anlamında yorumlanabilir. *"Toprak ayrılıyor ve kıtalara bölünüyor"* cümlesi de benzer bir anlamı barındırmaktadır. Sadece coğrafi olarak bir ayrışmayı değil, ataerkil düzende kıtalar ve coğrafyalar arasında kadın bedeninin nasıl bir kırılma ve parçalanma yaşadığına işaret etmekte; kadını sürekli sınırlayan, belli tanımların içerisinde hapseden patriyarkal düzenin sınır tanımadığını simgelemektedir. *"Sen kaç parçasın yarım kadın?"* sorusu, distopik bir atmosferde, kadının öznelliğinin toplumsal cinsiyet rollerinin baskısı altında bozulduğunu ifade eder. Son satırda *"Bu konuşan hangi kadın?"* sorusu ise özne sorununu odağına alarak kadının ataerkil düzende ayrışan kimliğini ve çoğalan kimliklerini sorgular. Çünkü kadın kendisine yüklenen cinsiyet rolleri sonucunda artık tek bir kişi değildir. Bu yönüyle öyküde, distopik kurgudaki kadın bedeni ve kimliğinin yeniden yazılma süreci *"yarım kadın"* düşüncesine karşılık *"tam kadın kimdir?"* sorgulamasını getirerek, problemli olanın cinsiyet odaklı olan bir yapı olabileceğine işaret etmektedir.

Öyküde, *"Sürüden ayrılanı kurt kapar."* deyimini karşılayan *"kurtlar kapmasın"* ifadesiyle birlikte *"göz dikmek"* deyimleri, anlamın daha anlaşılır olmasını sağlamakta; anlatıma kültürel özellik katarak durumu özetlemektedir:

> "Araya giren arabalar yüzünden karşıya geçemese de orada, yolun öbür tarafından gözlerini dikmiş beni izliyor. Peşini bırakmayacağım der gibi. Düşüncelerini kafamda hissediyorum. Kurtulduğuma sevinerek devam ediyorum yol kenarından yürümeye. Yanımdan geçen arabalar korna çalıyor. Bir adam beline kadar sarkıp "Gelsene yavrum, kurtlar kapmasın" deyip sonra da uluyor. Korkunç bir kâbusun içindeyim, biliyorum." (s. 16)

Öyküde, feminist bilimkurgu ve cinsiyet açısından, kamusal bir alanda kadın bedenin gözetlenmesi distopik bir kurguyla işlenmiştir. Öyküdeki dış dünyada var olan araba, erkek sesleri, erkek bakışları gibi ifadeler ataerkil düzenin kontrol mekanizmasının parçaları gibi yorumlanabilir. *"Orada, yolun öbür tarafından gözlerini dikmiş beni izliyor"* cümlesindeki *"gözlerini dikmek"* deyimi sadece erkeğin bakışı olarak değil, patriyarkal düzendeki eril bakışın gözetleme ve denetleme temsili olarak karşımıza çıkmaktadır. Deyim, kadının sürekli takip edilmesi, izlenmesi ve baskı altında hissetmesinin sağlanması için denetleyici bir yapıyla özdeşleştirilmiştir. Bu izlenme biçimi, feminist bilimkurguda kadının kamusal alandaki varoluşunun sürekli gözetlenmesini ifade etmede sıkça kullanılan ve bilinen bir temadır. *"Kurtulduğuma sevinerek devam ediyorum..."* cümlesiyle geçici bir özgürlük hissinin yaşanması görülürken, hemen ardından gelen "*Gelsene yavrum, kurtlar kapmasın"* uluma sesleri, kadının birey olarak

dışlanmasını, toplumda farklı bir özne konumuna itilmesini ve av-avcı ikiliği ile sınırlandırılmasını temsil etmektedir. Erkek sesi, ataerkil sistemde görünmez şiddetin bir imgesi olarak karşımıza çıkar. Uluma sesi, insan yapısını aşarak bir vahşi durumu çağrıştırırken, bu ürkütücü sesin kadın üzerinden verilmesi, kadını özne olarak vahşileştirmektedir. Simone de Beauvoir'ın İkinci Cinsiyet (2019) kitabında, *"vahşileşme"* kimliğin sabitliğine karşı bir kırılma olarak okunabilir. Kadın, toplumun ona biçtiği rollerden bağımsız hareket edip öfkelendiğinde, cinselliğini özgürce yaşadığında, bedenle ilgili denetimleri reddettiğinde *"vahşi kadın"* olarak tanımlanır. Dolayısıyla *"vahşileşen kadın",* aslında heteronormatif düzeni bozan politik bir konumdadır. Feminist bilimkurgu bağlamında öykü, toplumsal cinsiyet kodlarının ve dilsel pratiklerin sistematik biçimde yeniden üretildiği bir distopya olarak kurgulanmıştır. *"Korkunç bir kâbusun içindeyim, biliyorum."* cümlesi, genel anlamda sadece bireysel ve günlük bir korku düşüncesini değil, kadınların süregelen yaşadığı korku kalıplarının tekrarlanmasının devam ettiğini göstermektedir.

Sözcük seçimi ve biçemi

Analiz yönteminin en önemli kısmı, metindeki kelimelerin nasıl ve hangi amaçla seçildiğinin incelenmesidir. van Dijk'a göre bu dilsel tercihler, metnin altında yatan ideolojik yapıya ulaşmayı sağlar.

Erkek Reyonu öyküsünde, anne ve kız arasındaki ilişki "ideal erkek" formunda sunulan bireyler üzerinden verilmiştir. Öykü, kadın karakter Nefes ve annesinin mağazada erkek reyonundan "ideal erkek" mankeni alışverişini konu edinmiştir. Öyküde yer alan,

"Her eve erkek lazım."

"Evin reisi erkektir."

gibi cümlelerle kalıplaşmış cinsiyetçi yargı ifadelerine gönderme yapılmaktadır. Bu cümlelerdeki *"erkek"* kelimesi öznenin konumu açısından bakıldığında eylem ve durum cümlelerine yönelik aktif bir rol oynamaktadır. *"Erkek"* kelimesinin sözlükteki anlamından ziyade; cümledeki kullanım amacı cinsiyetçi çağrışımsal bir ifade söz konusudur. Her iki cümle de, kadının bağımsız bir birey olarak ekonomik ve güvenlik açısından tek başına var olamayacağı, *"erkeğe muhtaç"* olması gerektiği anlamına gelmektedir. Feminist teori çerçevesinde, kadının özel alanı erkek iktidarıyla daraltılarak, kadının varoluşu öznel açıdan yetersiz gösterilmektedir. Böylece patriyarkal sistem, kadını aile yapısıyla birlikte kamusal olarak iktidar ilişkileri üzerinden yeniden değerlendirir. Bu söylem biçimi, Simone de Beauvoir'ın belirttiği üzere, kadını "öteki" konumuna iter ve "doğal" olarak gösterilen eril düzeni normalleştirir (2019, s. 267-268).

Judith Butler'ın toplumsal cinsiyet kavramına göre, söylemler ve söylem biçimleri toplumda erkek ve kadına yüklenen rollerin yeniden inşa edilmesine aracılık eder. Feminist söylem ise, bu cinsiyetçi kalıp yargıların tersine *"evin reisi"* kavramını kabul etmez. Onun yerine bireyler arasında eşitlikçi ve paylaşım odaklı bir toplumsal yapıyı savunur (2008, s.36). *"İdeal erkek"* bedeni kaslı, güçlü, duygularını bastıran ve heteroseksüel arzunun karşılığında bir beden olarak sunulur. Bu nedenle *"ideal erkek"* kavramı, biyolojik bakımdan cinsiyeti belirten ifadeden ziyade, normatif erkeklik performansının temsilidir. Butler'ın (2008) ifadesiyle bu temsil, cinsiyetin doğuştan gelen yapısıyla değil, toplumda sürekli yinelenen pratiklerden kaynaklanır. Dolayısıyla heteronormatif düzenin erkekliğe yüklediği rolleri sabitleyerek, erkek bedenini de bir tür simgesel kalıba dönüştürür.

Yine aynı öyküde "ben" ve "biz" gibi zamirlere yapılan vurgu, anlatıya belirgin bir keskinlik kazandırmış; zıtlıkların altını çizmiş ve yazarın anlatıcı sesinin görünür hâle gelmesine katkı sağlamıştır.

> "Erkeksiz olmaz kızım. Her eve bir tane lazım. Bir tane beğenelim, alıp çıkalım. Ne kendini ne de beni yorma daha fazla." derken askıdaki demolardan birkaç tanesini çekiştirerek inceledi." (s. 5)

"Ben" zamiri bireysel özneyi, *"biz"* ise bir topluluğu temsil eder. Feminist söylem açısından bu önemlidir; çünkü ataerkil sistem kadının *"ben"* olma halini baskılar ve toplumda *"biz"* çoğunluğun arasında kaybolmasına yol açar. *"Biz"* zamiri toplumda daha kalabalık bir topluluk biçimini ifade ettiğinden *"aile"* ile bağdaştırılır. Öyküde *"Ne kendini ne de beni yorma"* cümlesinde iki zamir arasında kurulan ilişki, iktidar ve güç yapılarını gösterir. Buradaki anlatıcı ses, bir kadın da olsa, söylem biçimi olarak patriyarkal ideolojinin içselleştiğini ve bunun dilsel araçlarla aktarımını göstermektedir. *"Beni yorma"* ifadesinde , annenin ya da kadının sesi toplumsal normların sesiyle birleşmekte; böylece *"ben"*, erkek odaklı iktidar sisteminin yeniden üretimine katılan bir özneye dönüşmektedir. Bu durum, feminist kuramda sıkça tartışılan *"kadının kadını denetlemesi"* olgusunun dilsel bir örneğidir. Zamirler, ideolojik olarak kimin konuştuğunu, kimin adına konuşulduğunu ve kimin susturulduğunu belirler. Bu öyküde zamirler aracılığıyla kadının sınırlarının çizildiği, *"ben"* olgusundan uzaklaştırıldığı ve *"biz"* in içinde de bastırıldığı gösterilmektedir.

Döngü öyküsünde, kadınların sosyal yaşamda erkekler tarafından rahatsız edildiği birtakım davranış kalıpları görülmektedir. Ceza olarak simülasyona ömür boyu bağlı kalan erkek, makinalarla karşılaşmıştır. Yazarın öyküdeki anlatıcı sesi, kelimelerin seçiminde bir tarzı olduğunu gösterir. Karakter üzerinden olay örgüsü kurgulanırken günlük kullanımda duyabileceğimiz, ağdalı olmayan, atmosferi güçlendirmek için seçilen ironik sözcükler, kadınlar

üzerinden kurulan cinsiyetçi kalıp yargılara dikkat çekmektedir. Öyküde, kadın bedeninin argo sözcüklerle yargılı bir şekilde ifade edildiği görülür:

> "Nasırlı ellerimin arasında ederinden kim bilir kaç katı fazlasını ödediğim sidikli bir kokteyle, pullu elbiselerin ardından dans ederken her ivmesiyle sallanan bacaklara ve memelere bakıp ritim tutmaktan başka bir işim yok. Sallanan bedenler ritmik. Buradan çıkınca ne yapacakları belli. Renkli ışıklar yanıp sönüyor. Müzik hiç durmuyor. Dans da öyle. Dans edenler değişiyor sadece. Şimdilik ıslaklık terden. Az önce tanıştıklarına şahit olduğum bir çift belli ki sevişmeye gidiyor." (s. 11)

Öyküde geçen , *"pullu elbiselerin ardından dans eden, bacaklara ve memelere bakıp ritim tutan"* ifadesi, eğlence mekânlarında kadın bedenin metalaştırıldığını gösterir. Bu, Laura Mulvey'nin (2013) "male gaze" (eril bakış) kavramı ile birlikte yorumlanabilir. Kadınlar bedenleriyle birlikte arzunun bir nesnesi haline dönüştürülmüştür. Anlatıcının bakışı da bu ataerkil düzenin farkındadır. Mulvey'e göre, sinemada olduğu gibi gündelik yaşamın olağan akışında da kadın, "görülmek" üzere kendini sergileyen bir özne olarak konumlanırken; erkek bunun tersine "bakan" konumunda yer alır (s.11). *"Az önce tanıştıklarına şahit olduğum bir çift belli ki sevişmeye gidiyor."* cümlesi, cinselliğin duygudan farklı olarak daha hızlı bir tüketim nesnesi haline geldiğini vurgulamaktadır. Bu durum, Beauvoir'ın (2019, s. 72) vurguladığı üzere, kadının arzusu üzerinde işleyen toplumsal kontrol mekanizmalarını görünür hale getirerek, erkek merkezli cinsellik ve cinsel yaşam anlayışını eleştiriye açmaktadır. Burada *"dans edenler değişiyor sadece"* cümlesi, ataerkil sistemin yapısal olarak değişmediğini; öznenin yani kadının, erkek bedeninden farklı olarak ayrı tutulduğunu ve bedenin nesneleştirildiğini gösterir.

Sıfat kullanımı ismi renk, biçim, miktar gibi çeşitli yönlerden tanımlamasına; edat tümleci kullanımı ise birliktelik ve amaç açısından açıklayan öğelerdir. *Yazar Fabrika* öyküsünde sıfat ve edatın birlikte kullanılması kadını "özne" konumundan çıkararak "bir erkeğin karısı" şeklinde nitelendirmektedir. Kadının anne, sevgili, eş, partner olarak tanımlanması erkek üzerinden verilmektedir:

> "Yazarların siparişe göre yazdıkları ve mesaiyle çalıştıkları Fabrika'da, erkekler her zaman daha görünürdü. Nurten'in herhangi bir baskı, alay ya da tacize maruz kalmamasının tek bir sebebi vardı. İşçi yazarlardan Nurten, Denetleme Şefi Ahmet'in karısıydı." (s. 60)

Dale Spender, 1980'de yayımlanan *Man Made Language* (İnsan Yapımı Dil) adlı eserinde, dili "erkekler tarafından oluşturulan ve kendi çıkarları doğrultusunda kullanılan" ataerkil sistemin yapısına dâhil olan bir parça olarak görmektedir. Bu yaklaşım, feminizm çerçevesinde dilin kullanımına yönelik bir eleştiridir. Spender'a göre dil, sadece iletişim kurma aracı olmasından

ziyade, toplumda iktidar ilişkilerinde de önemli bir yapı taşıdır. Çünkü kadınların geçmişten günümüze kadar susturulması, görünmeyen bir konuma itilmesi, deneyim ve bilgi sahibi olan bir birey olarak görülmemesi dilin yapısının ataerkil sistemde inşa edilmesinin bir sonucudur (s.3). Feminist ve toplumsal cinsiyet çalışmalarında önemli bir isim olan Deborah Cameron'a (2005) göre de dil, bir toplumda sadece cinsiyetin yansıması olarak görülmez, bununla birlikte onu yeniden üreten bir alandır. Bir başka deyişle, "kadınsı" veya "erkeksi" biçimde dilsel yönden farklılıklar aslında doğuştan gelmez; toplum içerisinde sosyal, kültürel ve politik alanlarda pratikleştirilerek yeniden dil aracılığıyla varolur (s.488). Bu görüş, Judith Butler'ın (2008) toplumsal cinsiyet performativitesi kavramıyla eşdeğerdir. Cinsiyet, dilsel ve söylemsel eylemlerle birlikte yeniden inşa edilir (s.77). Yazar Fabrika öyküsünde de, dilin erkeklere göre eril ifadelerle, kadını "özne" konumundan ayrı tutarak, yeniden inşa edildiği görülmektedir.

İstenmeyen öyküsünde, koşul cümlesindeki *"demek"* ve *"der"* sözcüklerinin ifade ediliş biçimi yazarın neye odaklandığını ve vermek istediği ana düşünceyi göstermektedir. *"Der"* sözcüğünün sık sık tekrar etmesi, eylemlerin bir koşul sonrası sıralı bir biçimde gerçekleşmesi *"kadın"* üzerinden sorgulanmıştır. Aynı zamanda *"der"* sözcüğünün sıkça kullanımı paragrafı daha anlamlı ve etkili göstermiştir.

> "Ona şimdi beni sorsanız, yani sırf evinin çalan kapısını açtı diye karnında tanımadığı birinin çocuğunu taşımak zorunda kalan kuzenini, bana da orospu der kesin. Yalnız yaşayan kadın der, oraya buraya gidiyor der, sigara içiyor, memelerini açıyor der... İşin kötüsü onun gibiler yüzünden bu haldeyim, sırf kadın olduğumdan ve yaşamaya çalıştığımdan ötürü mü başıma gelenleri sonuna kadar hak ediyorum ve kim bilir benim gibi kaç kadın var?" (s.78)

Ataerkil toplumlarda kadın bedeni, kadının yaşamı, ahlak ve namus kavramları üzerinden yorumlanmaktadır. Bu tutum, yalnız yaşayan bir kadının toplumun ahlaki normlarına uygunluğu üzerinden değerlendirilmesine sebep olarak kadın bedenini nesneleştirmektedir. Böylece kadın bedeni kamusal bir hale gelerek, namus, ahlak gibi kavramlarla yeniden tanımlanır. Öyküdeki *"yalnız yaşamak"*, *"sigara içmek", "memelerini açmak"* gibi tutum ve davranışlar Butler'ın (2025) *"toplumsal cinsiyet performativitesi"* kavramıyla birlikte yorumlanırsa, kadının içsel isteği değil, toplumun dayattığı kalıplar ve beklentiler kadını özne olmaktan çıkarıp pasif bir konuma getirir (s.20).

Toplumsal Cinsiyet ve Davranış-Görünüm Bağlamında Mikro Yapı

Sözdizimsel yapı

Eleştirel söylem çözümlemesi, dil ile ilgili işlevsel yapıları belli kurallar etrafında değil, dilin toplumsal bağlamda olan ilişkisiyle birlikte incelemektedir. Bu yaklaşım ile yazarın dilsel söylemle aktarmak istediğini ve vurgulanması gereken kısımları sunmayı hedefler. Böylece yazarın bilinçli ya da bilinçsizce tercih ettiği söylem biçimleri ile cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, sınıfsal konum, etnik köken gibi toplumsal konular arasındaki ilişkiyi irdelemektedir (Solak, 2011, s.7).

Özne-yüklem ilişkisinde etken, edilgen, işteş ve dönüşlü fiiller kullanılabilir. Etken fiilde öznenin açıkça gösterilmesi eylemi yapan kişinin durumunu güçlü kılmaktadır. Yazar Fabrika öyküsünde, kadın-erkek arasında yazı yazmaya ilişkin durumlar cinsiyetçi bir davranış biçimiyle gerçek özne ve gizli özne kullanılarak anlatılmıştır. Bu cinsiyetçi davranışta, kadının ikinci planda "özne" olarak kalması, yazı yazan bir kadının emeğinin görülmemesi ve bir kadına yazma işinin yakıştırılmaması gerektiğine yönelik tutumlar görülmektedir:

> "Karısının kısa kısa çiziktirilmiş notlarını arsızca karıştıran Şef Ahmet, geleceklerini bahane edip, erkekliğin erimeye yüz tutmuş kalkanının arkasından salyalarını akıtıyordu. Kendine ait olmayan notları sahiplenme konusunda hiçbir sakınca görmüyordu. Nurten'in yazmaya dair emekleri kadınlığın bin bir vazifesinden en az üzerinde durulacak olandı ona göre. O, şefliğinin verdiği yetkiye dayanarak tüm alkışları toplarken; karısı ise elinde her geçen gün gittikçe büyüyen bir kist ile olanı biteni şaşkınca izliyordu." (s. 61)

Söz konusu alıntıdan da anlaşılacağı üzere, ataerkil sistemde üretim ilişkileri kadının emeğini görünmez kılar ve erkeğin gücünü meşrulaştırır. *"Şef Ahmet"* karakteri hem dışarıda hem de evde ataerkil yapıyı temsil etmektedir. *"Şefliğinin verdiği yetkiye dayanarak tüm alkışları toplarken"* cümlesi, erkeğin üretimde ödüllendirildiğini ve takdir edildiğini gösterir. Silvia Federici'nin (1975) feminist emek kuramlarına göre erkek egemen kapitalist sistem kadının emeğini görünmez kılmaktadır (s.78). *"Nurten'in yazmaya dair emekleri"* ise *"kadınlığın bin bir vazifesinden biri"* olduğundan *"üretim"* olarak değerlendirilmez. Sıradan bir sorumluluk ve uğraş gibi algılanır. *"Karısının kısa kısa çiziktirilmiş notlarını arsızca karıştıran"* cümlesi, kadının üretimini yok sayarak emeğinin silikleşmesini ve yok olmasını göstermektedir. Bu durum, Pierre Bourdieu'nün (2015) eril tahakküm kavramıyla açıklanabilir. Başka bir deyişle erkek, kadının üretici konumunu denetleyerek onun üretkenliğini kendi kontrol alanı içinde düşünmekte ve kadının "kendisine ait" olduğunu varsayan bir yaklaşım geliştirmektedir (s.11-12).

Döngü öyküsünde, basit ya da karmaşık cümle yapıları hem uzun hem de kısa cümle dizilimi şeklindedir. Öyküdeki sözün niyeti, kadının seks objesi olarak görülmesine ve kadın bedeninin sadece cinselliği temsil ettiğine işaret etmektedir. Sözün niyeti aynı zamanda metindeki cinsiyet rollerini, cinsiyete bakış açılarını ve insanların iletişim kurduğu toplumun kültürel kodlarını da göstermektedir:

> "Denizden çıkıp gelenlerin tuzlu suyuna karışıyor ter ve parfüm kalıntıları. Herkes çok yakın. Şurada genzine su kaçtığı için burnunu çeken sümüklü paçavra bile güzel geliyor gözüme. Aranıyor şıllık. Onun bile etrafında pervane olmuş aynı şortun farklı renklerini giyen zengin piçleri. Moda diye ruhunu satacak olsalar, o ruhsuz çıplaklık bile yakışacak neredeyse; yapmacık gülüşlerinin ardındaki tatile gelmeden hemen önce temizletildiği belli inci beyazı dişlerine Şıllık, bir tanesini seçiyor." (s. 11)

"Şıllık" gibi cinsiyetçi ifadeler, Butler'ın (2008) vurguladığı gibi toplumsal yaralamayı pekiştirir, kadınları cinsellikle ilgili meselelere iteler. Bu durum, kadınları kimlik açısından da aşağılayan ve küçümseyen bir tutumun yeniden inşa edilmesinin yolunu açmaktadır (s.2).

Söz dizimsel yöntemlerde ideolojinin zıddı olan ifadelerin ve yargı bildiren kelimelerin rivayet çekimi, üçüncü ağızdan ve edilgen çatıyla oluşturulması; lehteki durumların birinci ağızdan ifade edilen yapılar daha çok uygulanır (Solak, 2011, s. 8). *Döngü* öyküsünde, karakterin üçüncü kişinin anlatımıyla okura aktarılması, karakterin kendisine yabancılaşarak uzaklaşmasını sağlayan bir sentaktik stratejidir. Böylece karakterin karşı cinsiyete olan davranışıyla, kadını sadece cinsellik üzerinden yorumladığı ve gözlemlediği anlaşılmaktadır.

> "Üç sıra ileride karşımda bir adam. Yaşı başlı, bayramda elinizi öptüğümüz pamuk dedelerden. Bana bakıp bakmadığına emin olmak için bakmayı sürdürüyorum. Öpücük atıyor. Nasıl bir şuhluk. Hem de salyaları akıyor eksik dişlerinden bir yol bularak. İğrenç sıvı, tam kapatamadığı dudağının kenarından sızıp yakasına dökülüyor ve pamuk bir teyze geliyor elinde biri açık öteki limonlu iki çayla." (s. 14)

Öyküdeki anlatıcı, erkeği *"yaşlı başlı, pamuk dede"* olarak betimleyerek toplumda yaşı daha büyük olan erkeklerin aslında *"tehlikesiz"* veya *"masum"* olduğuna ilişkin eril söylem biçimini ters düz etmektedir. Parlak, bu cümlelerle birlikte yaş ve konum farkı olmadan bir kadın bedeni söz konusu olduğunda, bedene yönelik tahakkümün bir iktidar yapısı çerçevesinde nasıl temsil edilebileceğini göstermektedir (Berger, 1972, s.47). Kadının *"moda", "çıplaklık"* ve *"seçilme"* isteği üzerinden temsil edilmesi, özgürlük gibi algılansa da, aslında bu durum postfeminist söylemin en yaygın kabullerinden birini yansıtmaktadır. Kadınların özgür bir ortamda

görsellik açısından bir güç elde ettikleri algısını üretmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle kadın neoliberal güzellik rejimleri tarafından denetlenir (Gill, 2007, s.26).

Yüklemlerin büyük bir kısmının fiil cümlelerinden oluşması, *İstenmeyen* öyküsünde cinselliğe ilişkin vurgunun kadın bedeni üzerinden verilmesine ilişkin eylemselliğin arttığını göstermektedir.Yine aynı paragrafta soru cümlesiyle de bu durum pekiştirilmiştir. Soru cümlesi karakteri sorgulama ve karşı taraftan bilgi alma amacı taşımaktadır:

> "Yolda kendi acelesizliğimde yürürken, adamın biri memelerime bakıyor. Dudaklarımı büzüyorum, istemsizce utanıyorum. Utanmak bir refleks midir yoksa sonradan mı öğrenilir? Yine de günümüzde baş edilmesi gereken bir hastalık olabilir. Bulaşıcı olmadığı kesin. Sırtımı dikleştiriyorum yanından geçerken. Biraz daha yakınımda olsa omuz atacağım." (s. 77)

Öyküde, *"meme"* kelimesine sıkça yer verilmiştir. Bu kelimenin tekrarıyla kadın bedenindeki bir uzva yönelik cinsiyetçi davranışa ve eril bakış açısına dikkat çekilmiştir. Bu amaçla yineleme sanatına başvurulmuştur:

> "Kadının suçlanması için memelerinin görünmesine gerek yoktur. Memesinin olması yeter. Memesinin olması şart değildir. Kadın olması suçlanması için yetmektedir. Yazıklar olsun. Daha memelerim çıkmamışken ve ben onların çıkacağını bilmezken; çocukluğu orada burada amcalara göstermekle geçmiş bir erkek kuzenim, bunu çıkmamış memelerime yaptıklarıyla her defasında doğrulamıştır. (s. 77-78)

O halde, kadının herhangi bir olgu ile suçlanması, ayıplanması ve dışlanması için cinsel bir eylem, çıplaklık, niyet ya da tutum olmasına gerek yoktur; biyolojik bir varlık olarak kadın olması yeterlidir. Öyküdeki erkek kuzen, bedensel sınır ya da ahlaki bir kontrol mekanizmasıyla karşı karşıya kalmaz. Hatta yetişkin erkeklerde şaka ya da gurur gibi kavramlarla birlikte anlamlandırılır. Bu durum erkek çocuklara erken yaşta sunulan özgürlük ve erkeklik performansı adı altında bedeninin herhangi bir denetimle karşılaşmayacağı gerçeğini vurgulamaktadır (Connell, 2005 s. 832). Kuzenin, küçük kızın bedenine temas etmesi, kız çocuğunun bedeninin henüz gelişmemişken cinsel obje olarak düşünülmesi en somut şekliyle cinsel istismardır. Ancak toplumsal normlar ve roller, bunu *"çocuktur", "masum"* veya *"erkektir yapar"* gibi ifadelerle görünmez kılarak normalleştirmektedir. Bu görünmezlik mekanizması, Judith Herman'ın (1992) travma çalışmalarıyla birlikte yorumlanmaktadır (s. 19-20).

Sözcük seçimi ve biçemi

Sıfatların cümlede birden fazla kelimeyle sık kullanılması, anlatılan varlığın ne gibi özellikleri olduğunu daha detaylı biçimde ortaya koyar. Erkek Reyonu öyküsünde kadın-erkek ilişkileri gözetildiğinde davranışa bağlı olarak gösterilen cinsiyet rolleri görülmektedir:

> "Şimdi çok moda. Herkes alıyor. Sizin gibi tatlı, genç hanımlar hele..." (s. 7)

Aynı öykünün devamında karakterin anlatım biçimi yine sıfatlarla verilerek anlam kuvvetlendirilmiştir:

> "Sizin Seçtikleriniz kısmında parıltılı ve alabildiğine simli harflerle tavandan aşağı şeffaf iplerle sarkıtılmış kelimeler yüzüyordu. Yakışıklı… zengin… başarılı… lider… romantik… cömert..." (s. 7)

Öyküde yer alan *"lider", "başarılı", "zengin"* ve *"cömert"* gibi sözcükler, Connell'in (1995) hegemonik erkeklik kuramında öne çıkan normatif erkeklik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu sözcükler, erkekliğin toplumsal olarak güç, başarı ve liderlikle özdeşleştirildiği bir sosyal yapıyı işaret eder. Dolayısıyla bu alıntı, hegemonik erkekliğin kültürel inşasını ve tüketim araçlarının yeniden nasıl üretildiğini somutlaştırır (s.76-77). Alıntıda yer alan *"Sizin Seçtikleriniz"* ifadesi erkekliği tüketim kültürü içerisinde paketlenen ve tüketim için satışa hazır getirilen bir nesne olarak sunmaktadır. Rosalind Gill'in (2007) postfeminist kültür açıklamalarında görüleceği gibi, medya ve görsel alanların çokluğu, erkekliği bir çeşit tüketim nesnesi konumuna getirmektedir. "Parıltı" ve "simli" sözcükleri, medyadaki görünürlüğün görsellik aracılığıyla kurulmasının önemine dikkat çekmektedir. Tüketim alışkanlığıyla erkekliğin "ideal bir paket" olarak yeniden kurgulandığını göstermektedir.

Başka bir deyişle, cinsiyet rolleri söz konusu olduğunda bedenin temsil edilme biçimleri, cinsiyet rejimlerinin ürettiği ve yeniden şekillendirdiği toplumsal anlamlara ve kimlik kodlarına işaret edilmektedir. Yakışıklı olmak bedensel sermayeye, zenginlik ve başarı ekonomik sermayeye, liderlik vasfı iktidar sermayesine; romantik ve cömert olma ise duygusallığın tüketilebilir bir değer hâline gelmesişeklinde yorumlanabilir (s.16).

Metinde karşı taraftan bilgi alma amacıyla yöneltilen soru kalıplarına yardımcı öğe olarak ünlem işaretinin kullanılmaması, yazarın ünlem işareti yerine vermek istediği şaşkınlık, korku, heyecan gibi duyguları soru işaretiyle bütünleştirmesi bir tercih meselesidir. Soru anlamı içeren ifadeler vurgu ve tonlamalar eksiltili cümle şeklinde verilmiştir. *Özel Ev: Pap Hara's* öyküsünde,

kadının dış görünüşü ve bedeni üzerinden ifade edilen cinsiyetçi kalıp ve yargılara ilişkin şu örnek verilebilir:

> "Süs ve abartının dibine vurmuş Fernanda o gece için inanılmaz heyecanlıydı. Zico üzerinde günlük kıyafetleriyle onu evinden aldığında, Fernanda ufak bir çığlık attı. İnanamıyorum. Sıfır makyaj? Sahneye mi çıkacağım sanki? Pap Hara's da bir çeşit sahne sayılır, diyerek kıkırdadı." (s. 30)

Angela McRobbie'ye (2009, s.4) göre, kadınların bedenlerini "özgürce" süslemelerinin ve bedenlerini "sunmanın" bir güç kaynağı olarak yorumlanması, medya ve kültürel pratiklerle yeniden üretilen neoliberal bir özneleşme biçimidir.

Metinlerde sıkça kullanılan başka bir ifade olan benzetme, anlamsal olarak belirtilen eylemin daha fazla olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu benzetmelerde "gibi" sözcüğü, ikilemeler ve ünlem içeren ifadelerle anlatım zenginleştirilmiştir (Tsoukas, 1991, s. 569). Bu söz dizimi *Döngü* öyküsünde, cinsiyetçi bir davranış olarak karakter ağzından verilmiştir:

> "Yürümeye devam ederken şöyle çaktırmadan çenemi indirsem aşağı doğru, yukarıdan bakınca hissedildiğinden daha dolgun. Fytt fyuuu. Kavunlara bak kavunlara. . . Yanımdan geçen üç genç erkek aynı anda ıslık çalıyorlar. Pis bir tükürük parçası yakama yapışıyor. Öff. Dudaklara bak hele. Çilek gibi. İğrenç. Of yavrum. Şunun karpuza bak bir de. Nerde büyüttün anam?" (s. 13)

Yoldan geçen erkeklerin ıslık çalması, cinsel yorum yapması ve tükürük atması, feminist hukuk kuramcılarının tanımladığı biçimiyle kamusal alanda erkek üstünlüğünü yeniden üreten cinsel taciz davranışlarıdır. Catharine MacKinnon'a (1979) göre cinsel taciz, "arzu" değil, erkek egemen sistemin ürettiği bir durumdur. Bu doğrultuda kadın bedeni; görülme, yorumlanma ve değersizleştirilme gibi birtakım etiketler aracılığıyla erkekler tarafından meşrulaştırılan bir denetim nesnesine dönüşmektedir. Bu durum, ataerkil sistemin "erkeğin her alanda ve her konuda koşulsuz hâkimiyet kurabileceği" yönündeki anlayışının mekânsal bağlamdaki bir yansıması olarak değerlendirilebilir (1979, s. 220-221).

Metinde biyolojik cinsiyet ve cinsel yönelime ilişkin kelimelerin kullanımı, toplumsal cinsiyet normlarının temsil edildiğini göstermektedir. Bu bilinçli tercih, yazarın cinsiyete bakış açısını ortaya koymaktadır. Cinsiyet ayrımı yapmadığı *Asude* öyküsü buna örnektir. Bu öyküde aynı zamanda bireyin görünüşüne göre adlandırma yapmaktan kaçınılmıştır. Öyküde cinsiyet ve cinsiyet rollerine dair davranış ve görünümle ilgili ön yargı olmamıştır. Cinsiyet kelimesinin anlamını ve kapsamını bağlamından koparmadan sözlüklerde belirtilen şekliyle duru bir dille aktarmıştır:

> "Kadınlar, erkekler… Erkeksiz kadınlar, kadınsız erkekler. Kadınsız kadınlar, erkeksiz erkekler. Bir zamanlar erkek ama şimdi kadın olanlar, ve tersi de geçmiştir bu loft ve bir o kadar lost mekândan, evet. Cinsiyeti olmayanları, cinsiyetlerden taşanları, hiçbir kalıba mensup olmayanları da unutmamakta fayda var." (s. 87)

Butler'a (2008/2025) göre cinsiyet (gender) biyolojiden üretilen varoluş biçimi değildir; tekrar eden performanslar, roller, tutumlar, davranışlar ve normatif kalıplar üzerinden yeniden inşa edilmektedir. Öyküdeki "*erkeksiz erkekler, kadınsız kadınlar, bir zamanlar erkek ama şimdi kadın olanlar"* ifadesi Butler'ın belirttiği gibi cinsiyetin; durağan ve sabit olmadığı, toplumsal kültürel etkileşim açısından yeniden üretilebildiği, farklı zaman ve mekânlarda da deneyimlenebileceği, toplumsal normların izin verdiği alanları ve sınırları geçebileceği düşüncesini destekler (Butler, 2008, s.240). Jack Halberstam (1998) kuir teroide cinsiyet geçişkenliği kavramına, maskülenliğin sadece erkeklik ile ilgili bir olgu olmadığına ve cinsiyetin birçok biçimde yaşanabileceğine odaklanmıştır. Yazar, "erkeksiz erkekler" ve "kadınsız kadınlar" ifadeleriyle, erkekliğin yalnızca erkek bedenine, kadınlığın ise yalnızca kadın bedenine ait olmadığını vurgulamaktadır. Toplumsal cinsiyet, doğuştan var olan biyolojik cinsiyetten ayrışarak farklı formlarda var olabilir. Halberstam'ın belirttiği üzere, "cinsiyetsiz kimlikler" sabit sabit ve normatif kimliklerin ötesine geçerek bedenin toplumsal normların dışındakendine yeni alanlar açtığı kuir bir varoluş biçimini temsil etmektedir (s.125-126).

Çalışma için seçilen altı öykü Van Dijk'in sosyo-bilişsel yaklaşımı sonucunda "ideal erkeklik", "erkek şiddeti–cezalandırma", "seks işçilerinin ötekileştirilmesi", "kadın bedeninin denetimi" gibi makro önermeler cinsiyet temelli modeller ve ideolojik şemalarla birlikte yorumlanmıştır. Mikro yapı analizinde çözümlenen sözcük seçimleri ("orospu", "şıl-lık", "evin reisi", "erkeksiz erkekler, kadınsız kadınlar"), zamir kullanımı ("ben/biz"), deyimler, benzetmeler ve tekrarlar ise Van Dijk'in dilsel yapılarıyla ilgili söylemlerini somut bir biçimde sunulmasında önemli bir işlev görmüştür. Lazar'ın Feminist Eleştirel Söylem Çözümlemesi açısından bakıldığında, ataerkil sistemin kadın bedeni, emek ve cinsellik konularında iktidar olan güçlü ilişkisini ortaya koyar. Böylece kadınlar arasındaki bedensel/cinsel denetimi görünür hale getirir. Bununla birlikte kuir/cinsiyet geçişken kimliklere alan açan söylemlerle heteronormatif kültürel yapının sınırlarını tartışmaya açar. Metin analizinin çözümlemesi Van Dijk'in metin–biliş–toplum odak noktalarını Lazar'ın toplumsal cinsiyet odaklı eleştirel açısıyla bütünleştirerek, feminizm lehine dönüştürücü bir söylem okuma pratiği ortaya koymuştur.

Tartışma ve Sonuç

İnsan, varoluşundan itibaren kendi bedeni ve başka bireylerin bedenleri üzerinden cinsellik, arzu, istek ve üreme gibi konularla alakalı düşünceler üretmiş ve bu konulara ilişkin birtakım sorgulamalar geliştirmiştir. Bu sorgulamalar günümüze kadar birçok tanımlamalar, kalıplaşmış yargılar, sınırlandırma ve getirilen yasaklarla form değiştirmiştir. Bununla birlikte, beden üzerindeki tahakküm zamanla iktidar-güç ilişkilerinin bir parçası haline gelmiş; toplumsal ve kültürel süreçlerin etkisiyle cinsiyetçi anlamların üretildiği bir alana dönüştmüştür.

Edebiyat, metinler aracılığıyla hem kurgu hem de karakterlerle okura başka dünyaların varlığını ve gerçekliğini göstermektedir. Böylece "gerçek" somut, değişmeyen ve dayatılan birçok konuları sorgulama biçimlerinin yollarını aralar (Koç, 2020). Bu düşünce bağlamında kadın, beden ve tahakküm arasındaki ilişkiler, kadınların biyolojik ve toplumsal konumlarınınerkeklerle eşit koşullarda değerlendirilmemesinedeniyle cinsiyet eşitsizliğini görünür kılmaktadır. Bu eşitsizlik, toplumsal cinsiyet rollerinde ataerkil düşüncenin baskın olduğunu göstermektedir.

ilimkurgu edebiyatında kadın yazarların kurguladığı karakterlerin iktidar yapılarına karşı konumlandırılması, toplumsal cinsiyet rolleri ve alışılmışın dışındaki yaşam formlarınınsorgulanması açısından önemli bir role sahiptir. Feminizmi esas alan bu türdeki bilimkurgu, feminizmin yaygınlaşmasıyla birlikte toplumsal cinsiyet rollerini gözeten ve daha eşit bir dünya için patriarkal sisteme karşı yazan kadın yazarların varlığıyla güçlenmektedir.

Bu çalışmada Parlak'ın "Avunma Mekanizması" kitabındaki altı öykü incelenmiştir. Öykülerde toplumsal cinsiyet rollerine, cinsiyetçi bireylere, kadın-erkek sosyal ilişkilerinde cinsiyet eşitsizliğine ve erkek egemen toplum yaşam tarzına yönelik bir distopik kurgu hakimdir. Örneğin, "ideal erkek" betimlemesi için "Her eve erkek lazım", "Evin reisi erkektir." gibi birçok cinsiyetçi ifadelere gönderme yapılmıştır. Yine bununla birlikte, kadınları sosyal alanlarda rahatsız eden cinsiyetçi ifadelere, tecavüze uğrayarak hamile kalan bir kadının kendi kararını vermesine, seks işçilerinin yaşamlarındaki cinsellikle ilgili yaşadığı sorunlara vb. değinilmiştir. Yazar, kadınlığı "annelik" ile sınırlamamış, kadının annelik dışında, lider ve kahraman olabileceğini göstermeye çalışmıştır.

Feminist teorinin esas kabullerinden biri olan, cinsiyetin biyolojik değil kültürel bir parçadan yeniden üretildiği anlayışı, Parlak'ın distopik öykülerinde somutlaşmaktadır. Aynı zamanda, distopik bilimkurgunun karakteristik özellikleri arasında yer alan iktidar baskısı, kontrol, gözetimve denetim mekanizmaları ile kimlik ve beden üzerindeki baskılar, ataerkil yapının temel unsurlarıyla birleşerek patriyarkal bir düzen oluşturmaktadır.

İncelenen öykülerde yer alan distopik öğeler, kadın ve erkek rollerin temsillerini yeniden görünür hale getirerek iktidar aracılığıyla nasıl şekillendiğini göstermektedir. Böylece, toplumsal cinsiyet temsilleri şekillendiren ataerkil yapıların unsurları; cinsiyet kalıpları, cinsiyetçi söylemler, kadın-erkek ayrımı ve eril tahakkümün üstün olduğu düzenlerde kadınların maruz kaldığı eşitsizlikler üzerinden tartışmaya açılmıştır.

Cinsiyet kalıp yargıları, bireylerin biyolojik cinsiyetleri temel alınarak belirli davranış, tutum ve rollerle ilişkilendirilmesini ifade etmektedir. Bu kalıp yargılar, kadınlar ve erkekler için farklı roller ve sorumluluklar tanımlayarak toplumsal yaşamda doğal ve değişmez kabul edilen normlar haline gelir. Feminist teoriyegöre bu yargılar, ataerkil yapının kültürel etkileşimler sayesinde toplumda yerleşmesini ve sürekliliğini sağlayan temel parçalardan biridir. Kadınlar özne konumundan çıkarılarak nesneleştirilir. Kadınlar duygusal, kırılgan ve bakıma muhtaç; erkekler ise akılcı, zeki, güçlü ve özgürbireyler olarak temsil edilmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin ataerkil düzen doğrultusunda yeniden üretilmesine hizmet etmektedir (Beauvoir, 2019, s.28; Butler, 2008, s.70). Judith Butler'ın toplumsal cinsiyetin "performatif" olduğunu ileri süren yaklaşımı, bu kalıpların doğuştan değil, toplumda sürekli yinelenen söylemler ve uygulamalar eşliğinde üretildiğini göstermektedir. Medya, edebiyat ve dil gibi kültürel alanlar, bu kalıp yargıların ideolojik olarak yeniden üretildiği alanlar olarak işlev görmektedir (Fairclough, 1995, s.7). Dolayısıyla cinsiyet kalıp yargılarının çözümlenmesi, yalnızca bireysel önyargıların değil, aynı zamanda söylemsel iktidar ilişkilerinin de açığa çıkarılması açısından önem taşımaktadır.

Yazarın Notu

Bu çalışma, Meltem Dağcı'nın Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Araştırmaları Anabilim Dalı Uzaktan Eğitim Tezsiz Yüksek Lisans Programı'nda, Prof. Dr. Devrim Alıcı danışmanlığında tamamladığı "Feminist bilimkurguda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin söylem: Melisa Parlak'ın "Avunma Mekanizması kitabındaki öyküler üzerinden bir inceleme" başlıklı dönem projesinden oluşturulmuştur."

Kaynaklar

Akkoyun, T. (2022). *Karşılaştırmalı Feminist Ütopya- Distopya*. Günce Yayınları.

Beauvoir, S. de. (2019). İkinci cinsiyet (2. Cilt) -Yaşanmış deneyim (G. Savran, Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1949).

Berger, J. (1972). *Ways of seeing*. Penguin.

Blakemore, D. (2001). Discourse and relevance theory. In D. Schiffrin, D. Tannen, & H. E. Hamilton (Eds.), *The handbook of discourse analysis* (pp. 100–118). Blackwell Publishers.

Bourdieu, P. (2015). Eril tahakküm (B. Yılmaz, Çev.; 2. bs.). Bağlam Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1998).

Butler, R. (2008). Cinsiyet Belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi. (B. Ertür, Çev.). Metis Yayıncılık. (Orijinal eserin basım tarihi 1999).

Butler, J. (2025). Performative acts and gender constitution: An essay in phenomenology and feminist theory. In *The performance studies reader* (pp. 186-196). Routledge.

Cameron, D. (2005). Language, gender, and sexuality: Current issues and new directions. *Applied Linguistics*, *26*(4), 482–502.

Canbaz, F. (2009). *Türk romanının ütopik metinlerinde kadın ve aile* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society, 19*(6), 829–859.

Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. University of California Press.

Çancı-Çalışaneller, S. (2021). Ahmet Ümit'in "Overlokçu Kız" başlıklı hikâyesinde toplumsal cinsiyet ilişkileri ve erkeklik temsilleri. *Fe Dergi, 13*(1), 16-27.

Çelik, H. ve Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 27*(27). 99-117.

Çetinkaya, F. (2020). Yeşil Gece romanının eleştirel söylem çözümlemesi modeliyle yorumlanması. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (24), 51-64.

Çetok, T. (2023). Eril kurguyu ters yüz etmek ya da tekrara düşmek: feminist eleştiri bağlamında Kadın Destanı. *International Journal of Languages' Education and Teaching,* 11(3), 182-194.

Dağcı, M. (2024). Bilimkurgu edebiyatında biyopunk, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadına yönelik şiddetin türleri: Kurma Kız. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 41(1), 76-84.

Demir, E. (2021). Çalıkuşu romanı: Cumhuriyet dönemi öğretmen kadın kimliği inşasının toplumsal cinsiyet normları bağlamında yorumlanması. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 5(2), 317-340.

Didin, D. B. (2024). Feminizmin dört dalgası bağlamında Barbie. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (61), 59-77.

Dinçarslan, M. (2022). *Nazlı Eray'ın romanlarında toplumsal cinsiyet açısından kadın ve erkek*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bartın Üniversitesi.

Direk, Z. (2016). *Cinsiyeti Yazmak*. Yapı Kredi Yayınları.

Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Longman.

Federici, S. (1975). Wages Against Housework. Bristol: Power of Women Collective.

Gill, R. (2007). Postfeminist media culture. *European Journal of Cultural Studies, 10*(2), 147–166.

Halberstam, J. (1998). *Female masculinity.* Duke University Press.

Haraway, D. J. (1991). A cyborg manifesto: Science, technology, and socialist-feminism in the late twentieth century. In *Simians, cyborgs, and women: The reinvention of nature* (pp. 149–181). Routledge.

Herman, J. L. (2015). Trauma and recovery: The aftermath of violence--from domestic abuse to political terror. Hachette UK.

Karadeniz, H. (2019). Feminist edebiyat eleştirisi ve Hatice Bilen Buğra'nın Mal Sahibi adlı hikâyesinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5(2), 284-298.

Kaya, S. (2019). *Mustafa Kutlu'nun Chef adlı öyküsünde kadın imgeleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi.

Koç, C. (2020). *Bilimkurgu ve cinsiyet: Ursula K. Le Guin'in Mülksüzler ve Karanlığın Sol Eli Romanları* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Kuleli, M. (2021) Feminist okuma ekseninin yazın çevirisine izdüşümleri: Orhan Pamuk'un Veba Geceleri örneği. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* (Ö9), 284-306.

Lazar, M. M. (2008). Feminist critical discourse analysis: Articulating a feminist discourse praxis. In M. M. Lazar (Ed.), *Feminist critical discourse analysis: Gender, power and ideology in discourse* (pp. 1–28). Palgrave Macmillan.

Lefanu, S. (1988). *In the chinks of the world machine: Feminism and science fiction.* The Women's Press.

MacKinnon, C. A. (1979). *Sexual harassment of working women: a case of sex discrimination.* Yale University Press.

McRobbie, A. (2009). *The aftermath of feminism: gender, culture, and social change.* Sage Publications.

Mulvey, L. (2013). Visual pleasure and narrative cinema. In *The sexual subject* (pp. 22-34). Routledge.

Oakley, A. (1972). Sex, gender and society. Temple Smith.

Özdemir, H, & Aydemir, D. (2024). Dördüncü dalga feminizm üzerine. *Social Sciences Studies Journal, 5*(32), 1706-1711.

Parlak, M. (2022). *Avunma Mekanizması*. İstanbul: Plüton Yayın.

Russ, J. (1995). *To write like a woman: Essays in feminism and science fiction.* Indiana University Press.

Saluk, S. (2015). Feminist bilimkurgu yazımında Ursula K. Le Guin. Erişim: 7 Aralık 2024, http://www.feminisite.net/news.php?act=details&nid=25.

Solak, Ö. (2011). Küçük Ağa romanının eleştirel söylem analizi. *Akademik Bakış Dergisi*, 2 (26), 1-14.

Spender, D. (1980). *Man made language*. Routledge.

Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? In C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the interpretation of culture* (pp. 271–313). University of Illinois Press.

Tsoukas, H. (1991). The Missing Link: A Transformational View of Metaphors in Organizational Science. The Academy of Management Review Vol. 16, No. 3 (Jul, 1991). (566-585).

Van Dijk, T. A. (1977). Pragmatic macro-structures in discourse and cognition. In M. de Mey, R. Pinxten, M. Poriau, & R. Vandamme (Eds.), *CC 77 international workshop on the cognitive viewpoint.* University of Ghent. Erişim Linki: www.discourses.org/OldArticles/Pragmatic%20Macrostructures%20in%20discourse%20and%20cognition.pdf

Van Dijk, T. (1980). *Macrostructures: An interdisciplinary study of global structures indiscourse, interaction and cognition.* Lawrence Erlbaum Associates.

Van Dijk, T. A. (1988). Semantics of a press panic: The tamil invasion, *European Journal of Communication,* 3,167-187.

Van Dijk, T. A. (2001). Critical discourse analysis. In D. Schiffrin, D. Tannen, & H. E. Hamilton (Eds.), *The handbook of discourse analysis* (pp. 352–371). Blackwell Publishers.

Wodak, R., & Reisigl, M. (2001). Discourse and racism. In D. Schiffrin, D. Tannen, & H. E. Hamilton (Eds.), *The handbook of discourse analysis* (pp. 372–397). Blackwell Publishers.

Wollstonecraft, M. (2007). *Kadın haklarının gerekçelendirilmesi* (D. Hakyemez, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1792).